

Németh Ferenc

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
ferencnemet@yahoo.co.uk

A NYELVI JELEK MÖGÖTT LÁTTATNI A MEGÉLT LÉT VALÓSÁGÁT

Linguistic Signs Seeming Behind the Reality of Existence

Prikazati stvarnost doživljene biti putem jezičkih znakova

Rajslji Ilona: *Diakrón nyelvi metszetek*. Nyelvtörténeti tanulmányok. Bölcsészettudományai Kar–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2013

Rajslji Ilona nyelvtörténeti vizsgálódásainak legjavát adta közre kötetbe foglalva, amelyben megcsillogtatja sokéves szakmai érdeklődésének sokszínűségét, rávilágít a diakrónia sokarcúságára, s betekintést enged a nyelvtörténeti elemzés belső köreibbe, működési mechanizmusába is. Izgalmas világba kalauzol bennünket a szerző: visszavezet a magyar nyelvtörténet emlékeihez, azok nyelvi-nyelvhasználati rétegeihez, a nyelv élettörténetének alakulásrendszeréhez. S teszi ezt mindenki számára közérthető módon, miközben nem adja fel a tudományos, szakmai igényességet. A tanulmányok a magyar nyelv fejlődésének több jelentős korszakát foglalják egybe, a kódexirodalom szövegvilágától kezdve egészen a közelmúltig. Mint maga vallja, „sokszálú és irányú »feltáró aprómunka«” előzte meg a szövegfeldolgozásokat, ami a nyelvtörténeti vizsgálódások szükségszerű velejárója.

Élvezetes nyelvtörténeti olvasókönyv ez, amelyben azonnal szembeötlik a szerző gondos, figyelemfelkeltő témaválasztása. Ennek köszönhetően válik e tanulmánykötet rácsodálkozást kiváltó olvasmánnyá. Olyanná, amely emberközelbe, vagy pontosabban olvasóközelbe hozza a ridegnek hitt, fanyar, „tudományízűnek” vélt nyelvtörténeti vizsgálódásokat. Ezáltal lett

szép példája annak, hogy *így* is lehet írni, azaz érdekes módon prezentálni komoly tudományos vizsgálódások eredményeit.

E könyvnek több olvasata is lehet. Ezzel kapcsolatosan figyelmet érdemel a kötet tanulmányainak tágabb kontextusa, amely az érdekes témaválasztással párosulva azt eredményezi, hogy Rajsli Ilona munkáját, nyelvészettörténeti jellegén túl, izgalmas művelődéstörténeti kötetként olvashatjuk. Ugyanakkor a benne foglalt nyelvészeti elemzések, nyelvemlékek és nyelvtörténeti kutatási eredmények arra is alkalmassá teszik, hogy hasznos segédletként szolgáljon a felsőoktatásban. Hogy a szerző szemlélete a témák megközelítésében a szokottnál tágabb, átfogóbb, azt munkájának bevezetőjében maga is vallja, mondván, hogy „a régi korszakok világáról komplex képet csak akkor nyerhetünk, ha a szavak, a nyelvi jelek mögött látni, láttatni próbáljuk a kor emberét, a megélt lét valóságát”. S éppen ez a megközelítés ad munkájának hiteles, korhű patinát.

A tanulmányokból, pontosabban megírásai módjukból, stílusukból kitetszik – s ez a munka egyik fontos erénye –, hogy a szerző szakmai élvezettel kutatta nyelvtörténetünk meghatározott jelenségeit, és ugyanolyan élvezettel osztotta meg annak eredményeit az olvasóval. Itt azonnal fel is merül a jogos kérdés: mi volt a kutatások ösztönzője, a tudományos vizsgálódások hajtóereje? A választ erre az egyik tanulmány mottójában, egy Kosztolányi-idézetben véljük felfedezni: „a nyelv, rejtetten mindenre emlékszik”. S ez a nagyszerű gondolat, úgy tűnik, tartós ihletője Rajsli Ilona feltáró munkájának, aki kutatásaiban éppen e rejtett nyelvi értékek, jelenségek felkutatására indult. Tegyük hozzá: igen sikeresen.

Van Rajsli Ilona munkájának még egy nagy erénye, amely abból a szemléletéből fakad, hogy a vizsgált, régi szövegek sok-sok szállal kapcsolódnak a mához, és sokéves kutatói tapasztalata fogalmazza meg benne, hogy a jelenben ezek a nyelvi jelenségek mindenekelőtt a transzformálódó szólásokban, a szokások asszociatív világában, a színek elnevezéseiben, a néphitben s a hiedelemvilágban érhetőek tetten.

Kilenc fejezetben több mint 250 oldalon kerülnek itt feldolgozásra az érdekesebbnél érdekesebb nyelvtörténeti témák (*Színnevek a régi magyar nyelv jelzős szerkezeteiben; Vizsgálódások a magyar kódexek szövegvilágában; Szóláshasonlatok a 16. századi prózanyelvben; Színszimbolika Balassi és Csokonai szerelmi költészetéről; A magyar növénynevek fejlődéstörténetéből; Szavak a forradalomban* stb.). E gazdag anyagból, kivonatosan, csak ízelítőt adhatunk az olvasónak.

A magyar kódexek szövegvilágából ügyesen bányássza elő a szerző azt a „háttéranyagot”, amely a korabeli kolostori lét- és életformát, a szerzetesek hétköznapjait szemlélteti, azt az életet, amely a kolostorok falai mögött zajlott. A kolostori hétköznapokat tárja fel előttünk, annak „mikrovilágát” rekonstruálja évszázados szövegek alapján. Eközben gondos magyarázatot fűz a fellelt fo-

galmakhoz, helyszínekhez, tárgyakhoz, és csaknem teljes egészében bemutatja a kolostori élet részleteit (kinézet, öltözködés, napi teendők, étkezés, tanulás, gyógyítás, illem, viselkedés).

Családnévelemzéseinek fontos hozadéka, hogy régi mesterségek, foglalkozások szavait ismeri fel bennük és hozza felszínre. Így derül fény arra, hogy az ács-, azaz faragómesterséget őrzi a Bárdos, a bordakészítőét a Bordás, a búzaőrőlőjét a Búzás, a kötélcsapóét a Csapó, a fegyverkovácsét, illetve fegyverkereskedőét a Csiszár, a céhmesterét a Dékány, a lúdkereskedőét a Huszka, a hordókészítőét a Pintér, a marhakereskedőét a Tözsér, a sajtőkészítőét pedig a Zsótér családnév.

A régi magyar nyelv színneveiről szóló tanulmánya is a felfedezés erejével hat, hiszen többek között megtudhatjuk belőle, hogy a *kéket* és a *sárgát* a törökből, a *barnát* a németből, a *zöldet* feltehetően az alán nyelvek valamelyikéből vettük át. Megismerkedhetünk továbbá az őseink által ismert színárnyalatokkal, illetve azok kifejezéseivel, valamint a régi, archaikus színnevekkel (*szederjes*, *deres*, *kendermagos*, *almás*, *vörhenyes* stb.).

Érdekes, 16. századi szóláshasonlatokkal is megismertet bennünket (*Igen ért hozzá, mint az bagoly az Ave Máriához; Ennyét tud hozzá, mint a bagoly a Páter noszterhez; Annyit ért a község hozzá, mint a tyúk a regéhez; Siratta, mint az krokodillus*).

Megtudhatjuk azt is, milyen a színszimbolikája Balassi és Csokonai szerelmi költészetének, s magyarázatot kapunk a piros, a fehér, a sárga, a zöld, a barna, a kék és a fekete szín jelentésére. Betekintést nyerünk továbbá a magyar növénynevek fejlődéstörténetébe meg a régi, vízkörnyéki helynevekbe (*palaj*, *limány*, *linkó*, *semlyék*, *kopolya*, *mocsolya* stb.).

Figyelemfelkeltő fejezete a kötetnek az egyes szerzők munkáinak (Pázmány Péter, Lippay János, Apor Péter, Mikes Kelemen, Kosztolányi Dezső) nyelvi vizsgálata is.

Igazi nyelvtörténeti/művelődéstörténeti csemegék a kötet végén közölt, gondosan összeválogatott, tetszetős (illusztrált) szövegszemelvények (Bécsi Kódex, Müncheni Kódex, Margit-legenda stb.), amelyek mintegy négy évszázadot ívelnek át, a 15. század végétől a 19. század elejéig. A korabeli nyelvemlékrészletek eredeti fényképe mellett olvasható azok betűhív átirata is, amely igencsak megkönnyíti az olvasó eligazodását.

A Planta Könyvtár ötödik köteteként megjelent, tetszetős kivitelezésű munka, úgy hisszük, érdekes olvasmánya lesz szakembereknek és a laikusoknak egyaránt.